

UNIWERSYTET MEDYCZNY W LUBLINIE

Wydział Nauk o Zdrowiu

Zakład Opieki Specjalistycznej w Położnictwie

Katedra Rozwoju Położnictwa

20-081 Lublin, ul. Staszica 4/6

tel. +48 81 448-68-40; +48 81 448-68-42; +48 603 234 560

e-mail: grazyna.iwanowicz-palus@umlub.pl spupalus@gmail.com

Kierownik

Prof. n. med. i n. o zdr. GRAŻYNA IWANOWICZ-PALUS

Lublin, dn. 02.02.2025r.

Prof. n. med. i n. o zdr. Grażyna Iwanowicz-Palus

Zakład Opieki Specjalistycznej w Położnictwie

Katedry Rozwoju Położnictwa

Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytet Medyczny w Lublinie

**Recenzja rozprawy doktorskiej na stopień doktora w dziedzinie nauk
medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu**

mgr ANDRZEJA CIBORKA

**„ANALIZA POSTAW DEMOGRAFICZNYCH MIESZKAŃCÓW
WIELKOPOLSKI W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH TRENDÓW
POPULACYJNYCH”**

**wykonanej pod kierunkiem promotora prof. dr hab. n. med. Hanny Kraus
w Uniwersytecie Kaliskim im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego**

Odnutowany w 2023 r. spadek liczby urodzeń potwierdza, że Polska wkroczyła w okres kolejnego kryzysu demograficznego, *(który miał już przejściowo miejsce w latach 1997–2007)*, ale obecny prawdopodobnie może mieć charakter dłuższej tendencji. Według GUS do 2060 r. liczba ludności w naszym kraju spadnie o 6,7 mln w stosunku do 2023 roku. Podstawy do sformułowania takiej tezy dają analizy trendów w zakresie czynników kształtujących zmiany liczby i struktury ludności Polski, tj. urodzeń, umieralności, trwania życia, zawierania i rozpadu małżeństw oraz migracji.

Aby zapewnić stabilny rozwój demograficzny kraju, to w danym roku – na każde 100 kobiet w wieku 15–49 lat – powinno przypadać średnio, co najmniej 210–215 urodzonych dzieci, obecnie przypada ok. 116. Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z odkładania na później przez młodych ludzi decyzji o założeniu rodziny, a następnie o posiadaniu mniejszej liczby dzieci lub nawet o samotnym życiu.

GUS podaje, że zmiany wzorca płodności kształtują średni wiek matek w chwili rodzenia. W konsekwencji wzrostu płodności w starszych grupach wieku rozrodczego nastąpiło podwyższenie mediany wieku kobiet rodzących dziecko, która w 2023 r. wyniosła 31 lat wobec ok. 26 lat w latach 1990–2000. W tym okresie zwiększył się także – o 6 lat – średni wiek urodzenia pierwszego dziecka, który w 2023 r. wyniósł 29 lat.

Polska, dla której prognozy są obecnie niesprzyjające, będzie musiała zmierzyć się ze wszystkimi problemami wynikającymi z niekorzystnych dla niej trendów demograficznych. Dotyczy to także poszczególnych województw – szczególnie tych o najstarszej strukturze wieku mieszkańców, w których dodatkowo proces starzenia będzie się najbardziej pogłębiał.

W dostępnym piśmiennictwie istnieje niedostatek badań dotyczących postaw demograficznych w kontekście współczesnych trendów populacyjnych, a w szczególności dotyczących mieszkańców Wielkopolski. Analiza postaw mieszkańców Wielkopolski wobec kryzysu demograficznego jest niezbędna do zrozumienia mechanizmów społecznych i ekonomicznych wpływających na te zjawiska oraz do opracowania skutecznych strategii polityki prorodzinnej. W kontekście powyższych danych tematyka badawcza podjęta przez autora niniejszej rozprawy doktorskiej wydaje się niezwykle ważna i uzasadniona.

Charakterystyka i ocena formalna rozprawy doktorskiej

Przedstawiona do oceny praca doktorska ma formę dwustronnego wydruku komputerowego w twardej oprawie zawierającego 268 ponumerowanych stron, w tym zasadniczego tekstu 159 stron. Pozostałą część pracy stanowi streszczenie w języku polskim (s. 6-8) i w języku angielskim (s. 8-11), wykaz skrótów (s. 12), bibliografia (s. 167-170) oraz aneks (s. 171-268).

W tekście rozprawy zamieszczono 53 tabele oraz 188 tabel w Aneksie i 97 rycin. Lista piśmiennictwa zawiera 74 opisy bibliograficzne. W części początkowej pracy znajduje się trzystronicowy spis treści, pozwalający szybko odnaleźć potrzebny fragment, a jednocześnie dający ogólną orientację w treści rozprawy oraz streszczenia, zarówno polskojęzyczne, jak i angielskie, które odpowiadają zawartości rozprawy i pozwalają również szybko zorientować się w jej treści, a także spis użytych w pracy skrótów.

Praca w układzie rozdziałów i podrozdziałów, zawiera wszystkie wymagane elementy strukturalne tj. wykaz skrótów, wprowadzenie - część teoretyczną i empiryczną oraz dyskusję, wnioski, praktyczne zastosowanie wyników i streszczenia.

Tytuły rozdziałów i podrozdziałów odzwierciedlają zawarte treści i ich zakres. Całość pracy jest zwarta i należycie powiązana.

Pracę rozpoczynają streszczenia w języku i angielski, następnie przegląd literatury przedmiotu (Wstęp; Rozdział 1. Kryzys demograficzny; Rozdział 2. Wskaźniki demograficzne; Rozdział 3. Czynniki wpływające na dynamikę populacji; Rozdział 4. Konsekwencje katastrofy demograficznej; Rozdział 5. Kryzys demograficzny w Wielkopolsce; Rozdział 6. Demografia Wielkopolski. W dalszych częściach rozprawy odnajdujemy: Cel pracy (Rozdział 7.), Analizę postaw demograficznych i ich uwarunkowań w populacji Wielkopolski (Rozdział 8.) - rozdział zatytułowany jednak niepoprawnie przez Doktoranta, który powinien brzmieć „Metodologia badań” i zawierać w sobie Proces przygotowania ankiety (Rozdział 9.) oraz Procedurę badawczą (Rozdział 10.) i Opracowanie statystyczne (Rozdział 11.). Kolejną część rozprawy stanowi prezentacja wyników badań (Rozdział 12-23), Dyskusja, Podsumowanie, Implikacje praktyczne, Wnioski oraz Bibliografia, Aneks, Spis rycin i tabel.

Doktorant wskazuje, że badania zostały przeprowadzone zgodnie z zasadami „etyki badawczej”, jednak brak informacji o uzyskaniu zgody właściwej Komisji Bioetycznej.

Język pracy odpowiada regułom języka polskiego. Konstrukcje gramatyczne zdań są poprawne i jasne, także w przypadku długich zdań złożonych. Tekst został sformatowany w akapity, z zachowaniem konsekwencji edytorskiej w zakresie wcięć i rozmieszczenia głównych partii treści. Odstępy międzywierszowe są stałe. Praca przygotowana poprawnie pod względem stylistycznym, interpunkcyjnym i edytorskim.

Charakterystyka i ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

Wstęp pracy został napisany w oparciu o przegląd poprawnie dobrane 74 pozycje piśmiennictwa, który dobrze wprowadza czytelnika w zagadnienia będące przedmiotem badań i uzasadnia jej założenia. W rozdziale tym Autor przedstawia między innymi uwarunkowania kryzysu demograficznego, wskaźniki demograficzne, czynniki wpływające na dynamikę populacji, konsekwencje katastrofy demograficznej oraz kryzys demograficzny i demografię Wielkopolski, ze szczególnym uwzględnieniem czynników wpływających na postawy wobec dzietności w Wielkopolsce i perspektyw demograficznych dla Wielkopolski do 2030 roku.

Należy podkreślić, że opracowanie treści części teoretycznej jest syntetyczne i komunikatywne. Rozważania Autora są wyczerpujące i dobrze wyrażone, opierają się na właściwie dobranych materiałach źródłowych. Doktorant wykazał się umiejętnością sprawnego posługiwania się cytowanym piśmiennictwem, jednak zastrzeżenia budzi brak odniesienia źródeł piśmiennictwa (*np. na stronach 13, 16, 19, 21, 25, 27, 28, 35, 36*) w wielu fragmentach części teoretycznej rozprawy, których treść wskazuje na analizę literatury przedmiotu. W tym miejscu należy jednak wskazać, przeprowadzoną przez Doktoranta bardzo wnikliwą analizę danych GUS w zakresie wskaźników demograficznych i czynników wpływających na dynamikę populacji, w szczególności Wielkopolski.

Podsumowując, recenzent stwierdza, że Autor dokonując opisu dotychczasowego stanu wiedzy, uzasadnił potrzebę podjęcia przedstawionej wyżej tematyki badawczej, a praca spełnia wymagane w tym zakresie od rozpraw doktorskich kryteria istotności i poprawności rzeczowej.

Część badawczą rozprawy rozpoczyna prezentacja celu badania, a którym była:

- identyfikacja i analiza czynników, które przyczyniają się do spadku liczby urodzeń w Wielkopolsce;
- ocena aspektów socjoekonomicznych, kulturowych, środowiskowych oraz politycznych, które mogą wpływać na decyzje o posiadaniu dzieci w tym regionie;
- ocena wpływu zmian w strukturze zatrudnienia, dostępności usług opiekuńczych i edukacyjnych, a także postrzegania rodzicielstwa w kontekście współczesnych wyzwań społecznych i ekonomicznych.

Autor opracowania w etapach postępowania badawczego nie uwzględnił określenia zmiennych i ich wskaźników, również informacja o zastosowanej metodzie jest niepełna, gdyż Doktorant wskazuje na „metodę ankietową”. Należy jednak wnieść, że główną metodą

zastosowaną w pracy był sondaż diagnostyczny, który jest najczęściej stosowaną metodą badawczą w naukach o zdrowiu i naukach społecznych, a jest „sposobem gromadzenia wiedzy o przedmiotach strukturalnych i funkcjonalnych oraz dynamice zjawisk społecznych, opiniach i poglądach wybranych zbiorowości, nasilaniu się i kierunkach rozwoju określonych zjawisk, o wszelkich innych zjawiskach instytucjonalnie zlokalizowanych w oparciu o dobraną grupę reprezentującą generację, w której badane zjawisko występuje”.

Zakres, etapy i metody badań przyjęte przez Doktoranta gwarantują osiągnięcie zamierzonego celu badawczego. W tym miejscu należy jeszcze raz podkreślić, że badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego techniką ankietowania przy użyciu autorskiego narzędzia badawczego – kwestionariusza ankiety, składającego się z czterech części:

- I: Dane demograficzne respondentów (wiek, płeć, wykształcenie, status zawodowy, miejsce zamieszkania).
- II: Ogólne postawy wobec kryzysu demograficznego.
- III: Opinie na temat działań rządowych i lokalnych mających na celu łagodzenie skutków kryzysu demograficznego.
- IV: Sugestie i rekomendacje respondentów dotyczące rozwiązań problemu.

Z obowiązku recenzenta dostrzegam brak określenia problemów szczegółowych badań oraz hipotez badawczych. Utrudnia to odniesienie się do wniosków badań i stwierdzenia stopnia realizacji celu głównego. Poza tym metoda badawcza jest dobrana prawidłowo, adekwatnie do zagadnień wymienionych w celu badań.

Badania przeprowadzono w okresie od listopada 2023 roku do lutego 2024 roku, obejmując do ostatecznej analizy 1510 kwestionariuszy ankiet, zebranych z wykorzystaniem platformy internetowej Microsoft Forms, jak i w formie papierowej. Trudno jednak mówić o losowym doborze próby, gdy wskazuje się, że badaniu poddano wybraną grupę uczniów ostatnich klas szkół średnich, studentów uczelni wyższych oraz członków rodzin w Wielkopolsce.

Pomimo poczynionych wyżej uwag i wątpliwości dotyczących opisu metodologii badań prezentacja wyników badań własnych, jak i dyskusja z wynikami innych badaczy potwierdzają dobre przygotowanie Doktoranta do prowadzenia działalności naukowo-badawczej.

W mojej ocenie Doktorant wykazał się umiejętnościami naukowymi w zakresie zaprogramowania i przygotowania badań oraz doboru grup badanych. Należy przy tym podkreślić dużą żmudność przeprowadzonych ocen i skrupulatność Autora w dokumentowaniu uzyskanych wyników.

Do analizy statystycznej użyto programu IBM SPSS Statistics 13.3 i posłużono się wyłącznie testami nieparametrycznymi. Wybór tego typu testów uwarunkowany był zapewne niespełnieniem podstawowych założeń testów parametrycznych tj. zgodności rozkładów badanych zmiennych z rozkładem normalnym. Do oceny różnic w przeciętnym poziomie cechy liczbowej w dwóch populacjach posłużono się testem U Manna-Whitney’a, a w przypadku większej liczby grup Kruskala-Wallisa. Korelację dwóch zmiennych obliczono za pomocą

współczynnika korelacji rang Spearmana (w przypadku zmiennych w skali porządkowej) oraz współczynnika tau Kendalla (w przypadku zmiennych w skali jakościowej).

Dobór metod statystycznych uważam za poprawny, odpowiedni do osiągnięcia założonego celu badań. Analizę matematyczną i statystyczną wyników badań wykonano z należytą starannością z wykorzystaniem testów statystycznych dobranych adekwatnie do rodzaju danych empirycznych. Założono prawdopodobieństwo popełnienia błędu wnioskowania na poziomie $p < 0,05$.

Należy podkreślić, że analiza wyników badań mimo licznego zestawu zmiennych jest klarowna, a zastosowane testy statystyczne i prezentacja graficzna w postaci tabel znacznie zwiększają przejrzystość prezentowanych wyników i pozwalają na formułowanie wniosków.

Wyniki badań zostały przedstawione opisowo na 126 stronach maszynopisu, uzupełnione 53 tabelami i 188 tabelami zawartym w Aneksie oraz 97 rycinami.

W podsumowaniu analizy uzyskanych wyników badań własnych Autor formułuje dziesięć rozbudowanych wniosków:

1. Stabilność finansowa, odpowiednie warunki mieszkaniowe, stabilne relacje partnerskie oraz wsparcie społeczne są kluczowymi determinantami decyzji o posiadaniu dzieci u Wielkopolan. Zmiany w strukturze zatrudnienia, w tym wzrost znaczenia elastycznych form zatrudnienia oraz rosnący odsetek pracowników zatrudnionych na czas określony, przyczyniają się do wzrostu niepewności wśród młodych ludzi, co bezpośrednio wpływa na decyzje o opóźnieniu lub rezygnacji z posiadania dzieci.
2. Miejsce zamieszkania ma istotny wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Mieszkańcy dużych miast planują więcej dzieci niż mieszkańcy małych miast i wsi, co może być wynikiem lepszych warunków życia, wyższych dochodów oraz lepszego dostępu do usług edukacyjnych i zdrowotnych. Z kolei mieszkańcy wsi planują najmniej dzieci, co może być związane z ograniczonymi możliwościami zawodowymi i mniejszym dostępem do usług.
3. Liczebność rodziny ma istotny wpływ na decyzje dotyczące dzietności rodzin w Wielkopolsce. Rodziny z mniejszą liczbą dzieci częściej planują powiększenie rodziny, podczas gdy rodziny z większą liczbą dzieci mogą ograniczać dalszą dzietność ze względu na zwiększone obciążenia finansowe i logistyczne. Wsparcie społeczne i polityczne odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tych decyzji, a różnice w postrzeganiu jakości życia w zależności od liczby dzieci wpływają na ostateczne decyzje rodzin dotyczące posiadania potomstwa.
4. Zmieniające się wartości i normy społeczne, takie jak rosnące znaczenie indywidualizmu, aspiracje zawodowe, a także zmiana postrzegania tradycyjnych ról płciowych, prowadzą do zmniejszenia liczby osób, które postrzegają rodzicielstwo jako kluczowy element swojego życia. Wzrastająca akceptacja dla alternatywnych form życia rodzinnego oraz zmniejszenie presji społecznej na zakładanie tradycyjnej rodziny również przyczyniają się do spadku liczby urodzeń.
5. Preferowana forma związku ma znaczący wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Małżeństwo jest postrzegane jako stabilna i bezpieczna forma związku, co sprzyja planowaniu

większej liczby dzieci. Wolne związki, choć bardziej elastyczne, mogą być postrzegane jako mniej stabilne, co może wpływać na decyzje o posiadaniu mniejszej liczby dzieci lub opóźnianie rodzicielstwa. Osoby, które nie planują założenia rodziny, świadomie rezygnują z posiadania dzieci, co bezpośrednio wpływa na obniżenie wskaźnika dzietności.

6. Względy religijne mają znaczący wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Religia, zwłaszcza katolicka, promuje wartości rodzinne i otwartość na życie, co sprzyja posiadaniu większej liczby dzieci. Osoby praktykujące religię są bardziej skłonne do posiadania dzieci ze względu na nauki Kościoła, wsparcie duchowe i społeczne oraz przekonania moralne. Jednak wpływ religii różni się w zależności od pokolenia, miejsca zamieszkania i innych czynników społeczno-ekonomicznych.
7. Ambicje zawodowe mają znaczący wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Osoby o wysokich ambicjach zawodowych mogą opóźniać decyzje o posiadaniu dzieci lub ograniczać ich liczbę, aby skoncentrować się na rozwoju kariery. Równowaga między życiem zawodowym a prywatnym oraz wsparcie strukturalne i instytucjonalne dla pracujących rodziców są kluczowe dla umożliwienia łączenia ambicji zawodowych z rodzicielstwem.
8. Polityka prorodzinna, choć teoretycznie powinna wspierać dzietność, w wielu przypadkach jest postrzegana jako niewystarczająca lub niedostosowana do potrzeb współczesnych rodzin. Wsparcie finansowe, dostępność usług opiekuńczych oraz elastyczne rozwiązania w zakresie łączenia pracy zawodowej z życiem rodzinnym są kluczowe, ale wciąż niewystarczające.
9. Wojna na Ukrainie ma wielowymiarowy wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Poczucie zagrożenia i niepewność związane z konfliktem mogą prowadzić do opóźniania decyzji o posiadaniu dzieci, zwłaszcza wśród młodszych grup wiekowych. Równocześnie, wsparcie społeczne i rządowe oraz poczucie solidarności mogą działać jako przeciwwaga dla tych obaw.
10. Strach przed rodzicielstwem ma znaczący wpływ na dzietność rodzin w Wielkopolsce. Obawy związane z odpowiedzialnością, finansami, zmianą stylu życia oraz możliwością niepowodzenia w roli rodzica mogą zniechęcać do posiadania dzieci lub prowadzić do opóźniania decyzji o rodzicielstwie. Wsparcie społeczne, emocjonalne i praktyczne jest kluczowe dla zmniejszenia tych obaw i umożliwienia rodzinom realizacji planów dotyczących posiadania dzieci.

We wnioskach zawarte są „własne przemyślenia” Doktoranta nieoparte wynikami przeprowadzonych badań (*podkreślenia we wnioskach 1-4 oraz 7 i 9*).

Na podkreślenie zasługuje oryginalność pracy, ale także jej wartość praktyczna - sędzę, że z jej uniwersalnymi tezami – z proponowanymi rozwiązaniami mającymi na celu zwiększenie dzietności powinni zapoznać się nie tylko przyszli beneficjenci kolejnych projektów badawczych w przedmiotowym zakresie, ale również osoby odpowiedzialne za politykę prorodziną.

Proponowane rozwiązania mające na celu zwiększenie dzietności obejmują szereg interwencji socjo-ekonomicznych i zdrowotnych, które mogą mieć znaczący wpływ na współczynnik urodzeń. Do tych interwencji należą:

- wsparcie finansowe dla rodzin polegające na wprowadzeniu lub zwiększeniu świadczeń pieniężnych na dzieci, takich jak zasiłki rodzinne, ulgi podatkowe na dzieci, oraz jednorazowe bonusy dla noworodków.
- wydłużenie płatnych urlopów macierzyńskich i ojcowskich oraz wprowadzenie elastycznych urlopów rodzicielskich, aby umożliwić rodzicom dłuższą opiekę nad dziećmi
- rozbudowa sieci żłobków i przedszkoli, oraz subsydiowanie opieki nad dziećmi w celu zwiększenia dostępności i obniżenia kosztów tej opieki dla rodziców.
- poprawa dostępu do opieki prenatalnej i postnatalnej, a także edukacja i świadczenia zdrowotne związane z płodnością i planowaniem rodziny.
- wprowadzenie elastycznych form zatrudnienia, takich jak praca zdalna, skrócony czas pracy czy elastyczne godziny pracy, aby umożliwić rodzicom lepsze godzenie obowiązków zawodowych i rodzinnych.
- zapewnienie preferencyjnych warunków mieszkaniowych dla rodzin z dziećmi, w tym dopłaty do wynajmu mieszkań i preferencyjne kredyty hipoteczne.
- prowadzenie kampanii edukacyjnych promujących wartości rodzinne i korzyści z posiadania dzieci, oraz oferowanie poradnictwa dla par planujących potomstwo.
- wprowadzenie programów edukacyjnych w szkołach, które promują odpowiedzialne rodzicielstwo i wartości rodzinne, oraz wsparcie dla młodych rodziców kontynuujących edukację.

Implementacja powyższych rozwiązań może przyczynić się do stworzenia bardziej sprzyjającego środowiska dla rodzin, co w dłuższej perspektywie może prowadzić do zwiększenia wskaźników dzietności.

O oryginalności rozwiązania danego problemu naukowego stanowi przede wszystkim empiryczna część pracy i podsumowując tę część, pragnę podkreślić, że wyniki zostały opracowane poprawnie, z bardzo dużą szczegółowością i wnikliwością, nie budząc zastrzeżeń merytorycznych.

W dalszej części pracy, następuje krytyczna dyskusja wyników własnych na tle badań już opublikowanych, w jakiej części są one zgodne, a w jakiej dostarczają wyników różnych od tych w dostępnych publikacjach i czym można te różnice wytłumaczyć. Im praca więcej wnosi nowych oryginalnych elementów metodycznych tym szerzej należałoby je tutaj omówić, co też uczynił Doktorant i potwierdził tym samym przygotowanie do prowadzenia działalności naukowo-badawczej. Jednak zastrzeżenia budzi brak odniesienia źródeł piśmiennictwa (*np. na stronach 147-148, 153, 154, 156-158, 161-162*) w niektórych fragmentach dyskusji, których treść wskazuje na analizę literatury przedmiotu, gdyż własne przemyślenia nie mogą mieć miejsca w tej części pracy.

Lista bibliografii załącznikowej (piśmiennictwa) zawiera 74 opisy bibliograficzne. Autor zastosował system harwardzki – metodę zapisu wykorzystującą tzw. powołanie, czyli krótką formę przypisu, umieszczoną w obrębie głównego tekstu w nawiasach, w których umieszczane jest nazwisko autora i rok wydania oraz zapis bibliografii według APA, zachowując

w bibliografii załącznikowej kolejność alfabetyczną, jednak bez numeracji kolejnych pozycji piśmiennictwa.

Należy podkreślić, że bibliografia jest starannie dobrana. Pod względem merytorycznym dobór pozycji piśmiennictwa jest prawidłowy, adekwatny do omawianego tekstu i myśli Autora.

Podsumowanie i wniosek końcowy recenzenta

Przedstawiona dysertacja doktorska posiada pozytywne, bardzo mocne strony opracowania, do których należy przede wszystkim:

- trafny wybór tematu, uwzględniający ważność problematyki badawczej, w której istnieje znaczny niedostatek wiedzy oraz potrzeby praktyczne
- niedostatek polskich badań naukowych w prezentowanym temacie wskazuje, iż Doktorant realizował badania w obszarze, który był do tej pory mało dostrzegany
- obszar badań wpisujący się w nurt rozwoju dziedziny nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu
- samodzielne rozwiązanie problemu badawczego - co przemawia za przygotowaniem Doktoranta do prowadzenia działalności naukowo-badawczej.

Do słabszych stron pracy należy zaliczyć wykazane wyżej niedociągnięcia w części empirycznej, w części metodologicznej, które nie wpływają, w sposób istotny, na pozytywną ocenę recenzowanego elementu pracy oraz nie umniejszają znacznie wartości poznawczej i praktycznej niniejszej rozprawy.

Opierając się na całościowej ocenie - stwierdzam, że Autor, przedstawionej mi do recenzji dysertacji, wykazał się umiejętnością prowadzenia pracy naukowej, właściwym doбором materiału, także rzetelnym i sumiennym podejściem do otrzymanych wyników, jak również niezbędnym w pracy naukowej krytycznym i zwięzłym spojrzeniem na otrzymane wyniki. Autor wykazał się dużą umiejętnością myślenia syntetyczno-analitycznego oraz dojrzałością naukowca w zakresie krytycznego spojrzenia na swoje badania i badania innych.

Podsumowując, należy podkreślić, iż przedstawiona do recenzji praca stanowi przykład bardzo interesującego opracowania naukowego. W swojej pracy Doktorant udowodnił, iż potrafi dokonać właściwego doboru w szerokim zakresie metod badawczych, pozwalających na prawidłowe rozwiązanie postawionego celu pracy. Wysoko oceniam nie tylko walory naukowe i poznawcze przedstawionej do recenzji dysertacji, ale również wiedzę i umiejętności praktyczne Doktoranta, które w niniejszej pracy zostały ujawnione.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Andrzeja Ciborka pt.: *„Analiza postaw demograficznych mieszkańców wielkopolski w kontekście współczesnych trendów populacyjnych”*, spełnia warunki stawiane rozprawom naukowym na stopień doktora w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu określone w art. 187 *Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2024r. poz. 1571), stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w danej dziedzinie (nauki medyczne i nauki o zdrowiu)

i dyscyplinie naukowej (nauki o zdrowiu) oraz posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Mam więc zaszczyt przedłożyć Wysokiej Radzie Naukowej Dyscypliny Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w moją pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej wraz z wnioskiem o dopuszczenie Doktoranta mgr Andrzeja Ciborka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. n. med. i n. o zdr. Grażyna Iwanowicz-Palus
Kierownik Zakładu Opieki Specjalistycznej w Położnictwie
Katedry Rozwoju Położnictwa WNoZ UM w Lublinie
/dokument podpisany elektronicznie/